

— Скінчила я в лютім — відповіла сухо, не дивлячись на нього. Здивований інженер приглядався їй довшу хвилину.

— Нехай же Бог благословить твоїх п'ятнадцять літ, дівчино, і хай тобі зготовить кращу долю в майбутності, як тепер.

— Дуже дякую — відповіла байдуже, відвернулася від нього і вийшла з кімнати.

— — — — —
Коли дівчина, попрацювавши Періка, увійшла до хати, почула запах смачних страв. Отворила широко очі, коли побачила на кухонній плиті замість щоденної їжі пательню, повну покрайної шинки. На однім стільці лежав сир, на другім стояла бутелька вина, а біля виднів двофунтовий бохонець білого хліба.

— Що тут діється, бабуньо?

— А видиш! До нашого дому Боже Провидіння привело гарного пана, котрого знаєш — відповіла стара пересадно солідним тоном.

— Так, дон Енріке, пан з Санфрехозо. Дав мені трохи грошей, то ж хочу, щоби ми нині обі зїли „по панськи“.

Рогелія мовчала хвилину.

— А за що пан Генрик дав вам ті гроші?

— Чи ж не знаєш, розгублена, що я служила у них, коли він був маленький, що няньчила я йому і часто співала до сну, а відійшла, коли мав він вже шостий рочок?

— Якось до цієї пори не дбав навіть про те, чи живете на світі.

— Бо його служба не хоче, щоби мені помагав. Скільки разів я там пішла, то все мені говорили, що він виїхав, що є в Овієдо, в Гіжон, в Лявіяні, хоч так не було.

Знову зацарилася мовчанка. Стара з ваганням, голосом злегка зміненим зачала вихвалювати Генрика. Що за пан у всьому! Який гарний! Який багатий! А щедрий!

Рогелія слухала поважно, не перериваючи бабусі. Врешті Дорота перестала співати похвальні гимни на честь свого давнього пана. В хаті настала тиша. Не тривала довго, бо стара відізвалася перша з удаваною байдужістю, але дещо дрижучим голосом.

— Пан Генрик знає тебе з видження, хоч не говорив з тобою ніколи. Христе Боже! Чого ж він не оповідає про твою вроду. На його думку жадна дівчина в цілім Лянгрео не може тобі дорівнати. Хотів би з тобою поговорити. Дуже йому прикро, що працюєш в копальні, як вил.

Рогелія зовсім не відзивалася.

— Сказав також — продовжала, притишуючи голос до шепоту — що якби ти пішла до Сами в понеділок, в торговий день, міг би з тобою зустрітись і поговорити у Регалєда.

Нагло Рогелія зрозуміла. Її очі блиснули гнівом.

— Що говориш, бабко?

— Нічого, моя дитино!... Лише те, що казав тобі сказати.

— Дуже зле, що мені те повтаряєш. Як тобі не встид!

— Чому ж так відразу хвилюєшся, Рогеліє?

— Бо той пан де Санфрехозо є обридливим чоловіком, а бачу, що і ви небагато варті.

— Ображаєш мене, Рогеліє, — крикнула стара, зриваючись з місця.

— Ви образили мене своєю радою йти до того розпусника. Аджеж то скінчений драб, всі про те знають.

— Дуже гарно; не хочеш йти — не йди, але мене не ображай.

Рогелія замовкла.

По хвилині пішла до другої кімнати, умилася, змінила сорочку, пригладила трохи волосся, почім засіла знову при огнищі.

Баба тимчасом тряслася з безсилового гніву й буркотіла якісь вигадки. Рогелія не відзивалася зовсім і була напозір спокійна, хоч дрижали їй руки й уста. Бабка Дорота успокоїлася врешті. Прийшло їй певне до голови, що гнівом нічого не вдіє з тим диким звірятком. Вкінці промовила півголосом, якби сама до себе:

— Маємо на світі все те, на що заслужимо. Як трапляється нагода, не вміємо з неї скористати... Ціле життя відмовляти собі всього, примирати з голоду, ходити наго і босо, а в додатку гарувати, як віл...

— Змовчи, бабко! Волю гарувати, як віл, ніж щоб мене продали, як вола. Розумієш, так чи ні?

— Добре, добре... це твоя річ... Але пан Генрик...

— Тихо! — крикнула Рогелія, зриваючись з місця. — Мовчи, бо не відповідаю за себе!

Згноблена бабка не отворила вже уст. Обі жінки сиділи довго мовчки.

На пательні скварчів товщ, смажилася шинка. Коли була готова, бабка Дорота зняла її осторожно з огню і розділила на дві тарілки. Опісля покійно подала внучці тарілку з мясом і булкою. Рогелія вхопила з люттю тарілку, підійшла до дверей, відчинила їх і жбурнула їду на вулицю, потім вернула на попереднє місце і потонула в задуму серед гнівної мовчанки.

Стара, перестрашена, не сміла відзиватися. Рогелія встала врешті, отворила шафу, вийняла з неї кукурудзяний корж, вкряля крумку і сівши на стелець, почала їсти з позірним спокоєм.

Рогелія в товаристві подруг водила розгубленим зором по ярмарковій площі і несподівано доглянула пана Генрика Санфрехозо, що в тораристві знайомих прямував до неї. Зморщила гарне чоло і погірдливо віддула уста.

Санфрехозо поміркованим кроком, з блискучими злосливстю очима, усміхнений, солодкий як мід, зближився до Рогелії.

— Добрий вечір, Рогелію, як маєшся, красуне?

Дівчина поглянула на нього хвилинку. Опісля приглянулася цікаво його товаришам і шепнула, звертаючись до подруг:

— Бридкість! Всі п'яні.

Санфрехозо дочув ті слова.

— Хто ж не стане п'яний, коли погляне на тебе? Можеш завернути голову найповажнішим мужам. Я вже віддавна стратив голову через тебе, чудова дівчино. Будемо небавам друзями, неправда ж, моє кохання?

Дівчина приглядалась йому дальше мовчки, як рідкій появі.

— Заклучимо сердечну дружбу, правда? Завтра припечатаємо її на на завжди. Але сьогодні ти така гарна, що прагнув би я ткнути щось на завдаток... Позволь покуштувати краплину меду з уст твоїх...

І похилився швиденько до дівчини, сміло витиснув поцілунок на її обличчю.

Рогелія відскочила взад, підвела руку і вимірила йому сильний поличник. Пан Генрик захитався і був би впав, якби не товариші, що його підтримали.

Мужчини сміялися потайки; жінки з запалом плеснули в долоні, на хвилю в танцюючій гурті настало замішання. Врешті други пана Генрика віддалилися, забираючи його з собою.

Ішли мовчки. Посміхуючись, кидали глузуючі погляди на старого зводника, похмурого як ніч.

По короткім часі підійшла до дівчат якась сивоволоса пані в товаристві другої, також старшої дами.

— Чи то ти, мала, дала в лице мому мужеві? — заговорила до Рогелії з заохочуючим усміхом.

Та не відповіла, немов би не чула запиту, і глянула на незнайому з великою цікавістю. Але її подруги почали сміятися, чим потвердили здогад старшої пані.

— Добре ти зробила, моя дитино, дуже добре зробила. Візьми цю торбинку цукорків, заслужила ти на те.

Хотіла дати їй солодоці. Але Рогелія змірила її зором від стіп до голови, а врешті сказала з погордою, відвертаючись від неї плечима.

— Я не є лакома. Хай пані дадуть те своєму мужеві, щоб йому осолодити гірку пігулку.

Дона Рожа, нещаслива дружина невірнього Санфрехоза, змішана вибухом сміху, що його викликала відповідь Рогелії, відійшла зла з заявою, що всі ці селяни, справді дуже дикі.

По смерті своєї бабки недосвідчена Рогелія виходить заміж за злочинного грника Макса. Під впливом шляхетности своєї жінки Макс спершу встерігається своїх злочинних нахилів, але згодом розпивається і dokonує кілька мордів, за що його засудили на доживотні важкі в'язничні роботи на побережжі Африки. Рогелію справді щиро полюбив здібний лікар Вільхес, дає їй освіту і вона стає його жінкою та має сина, але без благословення Церкви. Щойно під впливом знайомства з побожною княжною, що лиш через грудну недугу не могла вступити по новіціяті до монастиря, ворухиться совість в Рогелії, щоб великою жертвою направити свій гріх.

Були майже в однім віку. Рогелія мала 22 роки, княжна Христина — дев'ятнадцять. Спільно проводили пополудня. Раз Христина запитала:

Чи схочиш зі мною відмовити вервицю?

Рогелія помітно змішалася. Таке пропозиція заскочило її несподівано. Від часу виїзду з Лянгрео не молилася, не увійшла ані раз до церкви. Властиво не тому, щоби втратила віру, але саме положення, в якому була, казало їй про віру забути. В Парижі оберталася в середовищі виключно науковим, не мала зв'язків з людьми, що могли би їй пригадати релігійні обов'язки. А Вільхес ставився до духових справ з байдужістю, що межувала з матеріалізмом. Ті літа проминули для неї в цілковитій забутті про Бога і надприродний світ. Але що не забула молитов, які відмовляла в дитинстві, скрила своє змішання і згодилася з позірною свободою на пропозиція недужої княжної.

— Чи будеш говорила? — запитала Христина.

— Ні, ти є ближче Бога — відповіла з усміхом.

— О, невідомо, хто з нас має бути колись ближче Нього.

Христина відчинила дверцята віттарика з оріхового дерева, де була цінна різблена фігура Матері Божої. Виймила з шуфляди рясу, що її носила в монастирі, і в тій рясі, закиненої на рамена, вклякла перед віттариком. Зачала відмовляти вервицю. Молилася так щиро, так гаряче, що Рогелія не могла від неї відірвати очей. З подивом і пошаною спостерегла, що по худім гарнім личку княжної спливали рясні сльози. Коли скінчила молитву і засіла знову в фотеликах напроти себе, Рогелія, ще пройнята пошаною і цікавістю, взяла сердечно долоню княжної і запитала.

— Жаль тобі дуже монастиря, неправдаж?

— О, так! Дуже, дуже.

— Була ти там щаслива?

— Цілковито.

Мовчала хвилину, впиливши очі в даль і потонувши в мрії. Врешті промовила тихим голосом:

— Не знаєш може, Рогеліє, яким щастям є проживати завжди, кожної хвилини в присутності Найвищого, приймати щоденно Його Тіло Найсвятіше, відчувати, що, чи ми порушимо рукою, чи вимовимо слово — Бог глядить на нас. Байдуже тоді, що пожива нужденна, що спимо на твердій підлозі, що ряс тяжить і раниє нам тіло, що є холод і голод. Тішимося з того, бо робимо те для Бога нашого, Ісуса Христа: Він те бачить, цінить, зливає на нас скарби своєї любові і дожидає нас в небі.

— Чи в монастирі не жалувала ти ніколи достатку, що панує в домі, ані утіх світового життя в Мадриті?

— Ніколи, ніколи. Згадувала те, як розбиток, що найшовся на безпечнім узберіжжю, згадує бурю і свій ратунок.

Того вечора Рогелія довго не могла заснути. Рій думок клубився в її голові, відганяючи сон з повік. Була чудована, змішана, перестрашена. Здавалося їй, що чує якийсь таємничий голос. Відчувала незрозумілий жах, немов би якийсь тягар давив її груди. Був то жах смертельний, непобідимий. Врешті з питомою собі енергією отряслася з нього. Звернула силою думку в іншій напрямі і по якимсь часі вдалося їй заснути.

В міру затіснення вузлів приязни з княжною зростав неспокій Рогелії. Не знала сама, чи був то страх виявлення дійсного стану, чи теж інше, більше зворушаюче почування прошивало деколи її душу.

Одного ранку, полагоджуючи покупки, увійшла до книгарні і набула Євангелію, Дії Апостольські і Листи св. Павла. Читання тих книжок зробило на неї глибоке вражіння, вдерлося до основ її віри, розбудило затерті спомини й уформило живе мрачне прагнення духа. Жіноча душа, хоч би найбільше розгублена, хоч би впала найнижче, завжди зберігає в найтайнішій глибині ідеал чистоти, що віджиє при сильнішій зворушенню. Голос євангелії був сильний і разом солодкий.

„Прагну милосердя, а не жертви. Не прийшов я взивати справедливих, але грішних“.

„Я післаний лише для заблуджених овець“.

„Котрий чоловік з вас, що має сто овець, якщо стратив би одну з них, чи ж не залишає дев'ятьдесять дев'ять на пустині, а йде за тією, що згубилась, аж її знайде“.

Ті солодкі слова прикували її увагу і проникали до серця. Пригадалися їй одночасно слова старого пан-отця з Ляди, що остерігав її строго перед небезпекою, яка грозила. Мимохіть приходило їй завжди на думку, що то вона якраз є тією загубленою і заблуканою овечкою, про яку згадує євангелія.

Листи св. Павла, найвзнесеніший коментар, найсвітліша інтерпретація євангелії, розжарили врешті її душу.

Кріпкий і могутній розум, полученний з гарячою любов'ю, схоплений в мужеські слова, відповідав їй сильному і рефлексійному характерові, її сталому і справедливому сердцю.

— Чим я є? — думала. — Що тут роблю? Які то дивні обставини склались, що я зазнаючись з тим невинним єством зі світа куди вищого над мій світ? Яким правом зазнаю пошани, що на неї не заслуговую? Випадок підніс мене в короткім часі з низин на висоти. Дійшла я до майна, майже до багатства, дістала освіту, якою не багато жінок може почванитися: всі обсипають мене признанням, навіть подивом. Але на жаль замок моєї великості побудований на багні. Віддыхаю пахощами дїбр цього світу, любови, надміру, підхлібства, штуки і науки. Але з тими пахощами мішається завсіди відразливий запах гнилизни. Не зможу його позбутися ніколи. Хто знає? Гнилизна внизу — небо вгорі. А до неба кожний може дістатися: і злочинець, і явна грішниця. Таємною дорогою, яку уважала я за випадок, дорогою, визначеною безсумніву рукою Бога, сплила на мене Ласка, здібна двигнути мене з гріху. Чи ж можна сумніватися, що ангела, який тут спочиває, не зіслав Бог для спасення моєї душі?

Знала, що робити.

Рогелія вклякла і ждала. Врешті прийшов отець Беніто, Засів в сповідниці і поглянув на молоду жінку, але її не пізнав. Сповідь тривала довго. Рогелія підвелася. Її обличчя палало. В заплаканих очах горів блиск рішучої постанови.

Замкнулася в своїм покою і написала лист з таким змістом:

„Дорогий Фернанде! Роблю тобі страшну прикрість, а принаймні так мені здається. Відходжу, може на завжди. Не можемо жити далше і гнівити Бога та гіршити людей. Лучать мене з тобою звязки сердечні, але грішні. Гріх запаморочив мені душу, але Бог милосердний запалив в ній світло, що ясно розяснило мряку. Позволь мені відпокутувати за гріх, гріх тяжчий від твого, бо я не була вільною. Земські почування, мій коханий, якщо невидимий світ не існує, не мають жадної вартости: є то звязки чисто звірячі. А якщо той світ існує, в що я глибоко вірю, тоді набирають вони сутньої вартости, але під умовою, що Бог їх благословить. Не хочу, щоби люди добрі споглядали на мене з відразою, не хочу заслугувати на власну погорду.

А дитина? — запитаєш. Дитина, коли тратить мене, не тратить нічого. Я, слабосильна жінка могла би йому дати лише любов. Ти даш йому любов і те все, що Бог зложив в твої руки. Нині мій син мене любить: завтра можу стати для нього завадою і вкрити його неславою.

Пращай, Фернанде! Не намагайся шукати мене, ані слідити: бо я мусіла би тобі пригадати, що наш звязок є неправесний та що тяжить на мені інший звязок, святий і нерозривний. Одначе тобі прирікаю, що як Бог верне мені вільний стан, хоч на один день, хоч на одну хвилину — день той, ту хвилину присвячу тобі і притулю тебе до серця. Бо знай, Фернанде, повтаряю тобі те пораз останній, що кохаю тебе цілою душею; був ти одинокою мою любовю, одинокою мрією мого життя. Одинокою надією, що кріпить мене в тій хвилині, це думка, що моя жертва, принята Богом, висєднає мені щастя злучитися з тобою в небі. Пращай, Фернанде!“

Андалюзійський потяг відходив о осмій. Купила білет третої кляси й увійшла до переділу.

Дядько Зенон приглядався подіям в гостинниці без більшого зацікавлення і мав вже відійти, але ось zobачив, як входила приятелька Рогелії Бальдомера, яку знав добре з видження. Її присутність в гостинниці застановила його, тож затримався.

Бальдомера зблизилася спершу до зизоватої баби і перекинулася з нею кількома словами. Та вказала їй кут кімнати, де був шинкар Голіодоре враз з молодим поручником. Шинкар по-

бачивши її, встав спішно і з великою пошаною запросив її, щоби сіла.

Нарада зацікавила дядька Зенона. Занепокоєний, присунувся незначно і став, як можна, найближче, вдаючи, що розмовляє з каторжником. Знав, що Рогелія мешкає з тією жінкою, знав, що дон Геліодоре є лайдаком, знав теж з видження поручника Солера. З другої сторони знав, що молодець є дуже багатий і нарваний. Те вистарчало, щоби та конференція видалась йому підозрілою. Затривожився долею Рогелії, до якої відчував тепер правдиве привязання. Почав надслухувати: вдалося йому схопити кілька відірваних слів. Зачув імя Рогелії і замітив, що дон Геліодоре, звертаючись до Бальдомери, говорив з великим оживленням, якби хотів переконати її про щось, а та мовчки опустила голову. Була дуже бліда. Кілька разів виконала заперечуючий рух. Дон Геліодоре намагався завзятю її переконати, причім підніс мимохіть голос. Дядько Зенон почув кілька разів повторене слово *двері*. Врешті поручник Солер, що досі мовчав і був позірно розгублений, сказав виразно наказуючим тоном:

— Тільки двері! Нічого більше!..

Потім на превелике здивовання дядька виймив з торби великий рульон і вручив його Бальдомері. Вона завагалася, але зараз сховала його поспішно до кишені. Дон Геліодоре перервав потік своєї вимови, поручник Солер встав і з виразною відразою, не вклонившись їм зовсім, вийшов з гостиниці, немов би втікав з якоїсь стухлої нори. Дон Геліодоре ще перешіптувався з Бальдомерою, якої обличчя хвилинами хмарилось. Врешті Бальдомера відійшла. Дядько Зенон догадався, що в рульоні було золото і був майже зовсім певний, що затівають щось проти Рогелії.

Чи її упередити? Де може бути в тій хвилині. Пригадав собі як раз говорила, що звичайно пополудне проводить в церкві. Одначе дядько Зенон не знав, в котрій. Ведений інстинктом пішов до вязничної каплиці, бо була найближче дому Рогелії. Увійшов. В темній лаві кілька жінок відбувало хрестну дорогу під проводом священника. Приглянувся уважно тій громадці, але Рогелії там не було. Обійшов каплицю довкруг. В сутінку закутка перед вітарем Пречистої Діви побачив жінку з вервицею в руках. Пізнав її відразу. Зближився мовчки і діткнув її рамени. Рогелія поспішно відвернулася; на її обличчю малювалось велике здивовання.

— Що сталося, дядьку Зеноне? — запитала перестрашена. Дядько шепнув:

— Мушу сейчас з тобою поговорити. Будь ласка, вийди на хвилюку.

Рушив до дверей. Рогелія йшла за ним. На вулиці дядько Зенон розповів їй про сцену, якої був свідком.

Рогелія здивувалась. Не могла сумніватись про зраду, бо інакше нарада Бальдомери з поручником була би зовсім незрозуміла. Тож без жадного страху, але з глибоким смутком прошептала:

— Нехай діється Божа воля. Жінка напозір така добра!

— Всі ми є добрі, доки не станемо злими — заявив дядько Зенон сентенціально.

— То правда. Чигають на нас звідусіль покуси. Повинні ми чувати і молитись, щоб не впасти в гріх.

— Добре. Тепер уже знаєш все, моя дитино — сказав дідусь шорстко, як звичайно. — Допобачення! Але, якби тебе хто скривдив, я з ним порохуюсь. Небагато життя передімною. Все мені одно, де його закінчу, в шпиталі, чи на шибениці.

Зворушена Рогелія стиснула йому руку.

— Дякую, дядьку Зеноне. Не дійде аж так далеко. Бог мене збереже, як беріг мене досі.

— Амінь.

Відійшов. Рогелія вернула до церкви з шепотом на устах:

— Нещаслива! Нещаслива жінка!

Вклякла і молилася гаряче за зрадницю. Опісля, скріплена надією на Божу опіку, певна себе і спокійна вернула до дому.

Застала там вже Бальдомеру. Повитала її зі звичайною серечністю. Відразу завважила в її поведінці щось незвичайного, щось, що потверджувало припущення дядька Зенона. Бальдомера була якби перестрашена. Говорила мало, вистерігалась зору товаришки, намагалась бути від неї здалека, не виходила з кухні. Скоро Рогелія ставала на порозі, вона втікала до передпокою з якогонебудь приводу. При обіді не їла нічого, виправдуючись недостатчею апетиту, і вийшла до сусідньої кімнатки.

Рогелія приглядалась їй з-під ока і стежила за її кроками. По обіді вийшла за нею до кімнати, взяла книжку і зачала читати при світлі нафтової лямпки. Бальдомера кружляла по хаті, як сполошена ластівка. Її поведінка була загадкова. Врешті підійшла до входових дверей і відсунула засуву з наміром вийти. Рогелія, яка вдавала, що читає, стежила за нею. Спостерігши її рух, зірвалася з місця, підбігла до неї, вхопила її міцно за руку і, дивлячись їй просто в очі, спитала:

— Куди ідеш, Бальдомеро?

Жінка змішалася. Хвиля крови вдарила їй до голови. Змогла прогикати:

— Хочу заплатити пять реалів¹⁾, що їх я винна склепареві.

— Неправда. Склепик вже замкнений в тій порі. Ідеш, щоби за пригорщу золота продати честь нещасливої жінки, яка проти тебе нічим не провинилась, приятельки, сестри майже, що ділиться з тобою працею й хлібом. Вступаєш в сліди зрадника Юди, щоби зустрітись з ним в пеклі.

Бальдомера згноблена, припускаючи, що її товаришка отримала якусь осторогу з неба, впала перед нею на коліна.

— Прости! Прости!

Рогелія, що сіяла внутрішнім надхнінням, закликала:

— Не в мене проси прощення, бо я є нужденне ество

¹⁾ Еспанський гріш.

